

Handreiking

Participatie van kinderen in de Meldcode huiselijk geweld en kindermishandeling

Colofon

Deze handreiking 'Participatie van kinderen in de Meldcode huiselijk geweld en kindermishandeling' is opgesteld in opdracht van het Ministerie van VWS in het kader van het programma 'Aanscherping en verbetering Meldcode en werkwijze Veilig Thuis'. De inhoud van deze handreiking is opgesteld door

Redactie

Augeo Foundation: Edith Geurts

Defence for Children: Ytje Hokwerda

Rijksuniversiteit Groningen: Helen Bouma

Veilig Thuis Haaglanden: Lenneke Winder

Verwey-Jonker Instituut: Cees Hoefnagels

De redactie dankt de volgende personen en organisaties voor hun waardevolle bijdrage aan de totstandkoming van deze handreiking:

Mariëlle Bruning, Marjon Donkers, Katinka Lünemann, Debbie Maas, Sjieka van Rooijen, Mariëlle Dekker en de Augeo Jongerentaskforce aanpak geweld tegen kinderen.

Inhoud

Checklist:	9 actiepunten om participatie van kinderen structureel in de Meldcode kindermishandeling en huiselijk geweld te waarborgen	4
1	Aanleiding	6
2	Participatie van kinderen volgens het VN-Kinderrechtenverdrag	11
3	Kernelementen van betekenisvolle participatie van kinderen bij (vermoedens van) kindermishandeling	14
	3.1 Kinderen procesinformatie geven	14
	3.1.1 Kinderen procesinformatie geven	15
	3.1.2 Kinderen informeren over hun recht op te groeien zonder geweld	17
	3.1.3 Kinderen informeren over hun recht hun mening te geven	19
	3.2. De visie van kinderen horen en meewegen	20
	3.2.1 Vragen en luisteren naar de mening van kinderen	21
	3.2.2 De mening van kinderen meewegen en terugkoppelen	22
	3.2.3 Reactie op een onthulling van een kind	25
	3.3 Kinderen helpen herstellen	26
Bijlage I:	Algemene gesprekstips	28
Bijlage II:	Handvatten voor participatie van kinderen vanuit het VN-Kinderrechtenverdrag	31
Bijlage III:	Meer lezen en leren	40
	Literatuur	41

Checklist:

9 actiepunten om participatie van kinderen structureel in de Meldcode kindermishandeling en huiselijk geweld te waarborgen

De Meldcode huiselijk geweld en kindermishandeling helpt professionals zorgvuldig te handelen als zij vermoeden dat een kind thuis mishandeld, verwaarloosd of seksueel misbruikt wordt. Een meldcode bestaat uit 5 stappen en kent een aantal beslismomenten. Volgens het Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind zal het belang van het kind altijd de eerste overweging moeten zijn wanneer er beslissingen worden genomen die een kind raken. Om bij vermoedens van kindermishandeling te kunnen handelen in het belang van het kind is het essentieel dat kinderen in het hele proces van signaleren en de daaropvolgende beslissingen betrokken worden, dat wil zeggen dat er naar hun visie gevraagd en geluisterd wordt, dat hun mening meeweegt in beslissingen en dat zij informatie krijgen.

Uiteraard doorloopt een professional een meldcode kindermishandeling met het belang van kinderen voor ogen; hij of zij maakt zich immers zorgen over de veiligheid of het welzijn van een kind. Het komt echter nog te vaak voor dat mishandelde kinderen zeggen dat zij zich niet betrokken voelden bij de aanpak van gezinsproblemen, dat er met hen niet gesproken is of niet naar hun mening is geluisterd en dat zij niet begrepen hebben wat iedereen aan het doen was. Om het belang van het kind daadwerkelijk de eerste overweging te laten zijn, is participatie van kinderen erg belangrijk.

In deze handreiking vinden beroepsgroepen en organisaties concrete handvatten en inpassingsmogelijkheden om hun meldcodes op maat te maken en participatie van kinderen structureel te waarborgen.

Checklist:

	Acties t.b.v. aanpassen meldcode	Daarin tenminste aandacht voor:	Zie verder:
1	Scan de meldcode op het woord 'cliënt', 'patiënt' of 'ouder en/of kind' en andere algemene termen	Benoem expliciet wie bedoeld wordt: ouder/verzorger, ouder én kind of kind Benoem tenminste in stap 3 het kind expliciet als gesprekspartner	
2	Neem voorschriften op voor het geven van procesinformatie aan kinderen: wie is wat waarom en wanneer aan het doen	Informatie over: • inhoud zorgen • inhoud besluiten • moment en inhoud terugkoppeling • proces van besluitvorming • mogelijkheden voor participatie recht op klacht of verzet	H. 3.1.1
3	Neem voorschriften op over informatie aan kinderen over hun recht veilig op te groeien	Informatie over: • de normale omgang tussen ouders en kinderen • ontschuldigen van kinderen	H. 3.1.2
4	Neem voorschriften op over informatie aan kinderen over hun recht hun mening te geven	Informatie over hun recht om betrokken te worden, hun mening te geven en de mogelijkheden daarvan	H 3.1.3
5	Neem voorschriften op voor het vragen en luisteren naar de visie van kinderen (horen van kinderen)	Informeren en luisteren naar: • mening over bestaande zorgen • door kind geopperde oplossingen • mening over voorgestelde beslissingen	H 3.2.1
6	Neem voorschriften op voor het wegen van de mening van het kind in de besluitvorming	Hoe de mening van het kind wordt gehoord en meegewogen in de besluitvorming	H 3.2.2
7	Benoem expliciet welke route te nemen bij een disclosure van een kind	• direct advies vragen aan Veilig Thuis, vervolgstappen samen bepalen	h.3.2.3
8	Neem informatie op over herstelgericht handelen	Steun bieden aan kinderen, ook na overdracht of melding Contact houden met Veilig Thuis en andere hulpverlening	H.3.3.
9	Neem een bijlage op met (verwijzing naar) kwalitatieve gesprekstips		Bijlage I

Hoofdstuk 1

Aanleiding

Er is niemand die aan mij als kind vroeg wat ik wilde of nodig had. Voor een mishandeld kind is het allerbelangrijkste dat er eerlijk met je gepraat wordt, dat je uitleg krijgt over wat er gebeurt en dat er duidelijkheid gegeven wordt over wat er voor je geregeld wordt. Je wilt als kind écht weten waar je aan toe bent. (jongere, 18 jaar)¹

In Nederland zijn nog altijd veel kinderen die thuis verwaarloosd, mishandeld of seksueel misbruikt worden of die getuige zijn van geweld tussen hun ouders. Gevraagd aan professionals, gaat het jaarlijks om ruim 118.000 kinderen.² Als aan jongeren zelf gevraagd wordt of zij thuis mishandeling meemaken, zijn de cijfers hoger: 184.000 jongeren tussen de 11 en 17 jaar geeft aan het afgelopen jaar te zijn mishandeld (187 op de 1.000 scholieren).³

Kindermishandeling kan ernstige gevolgen voor kinderen hebben, op korte en lange termijn. Mishandeling en verwaarlozing kunnen leiden tot lichamelijke letsels, gedragsproblemen, emotionele problemen, een ontwikkelingsachterstand, hechtingsproblemen en een post-traumatische stress stoornis.⁴ Deze gevolgen hangen ermee samen dat hun basisgevoel van veiligheid en vertrouwen in volwassenen beschadigd is geraakt en dat kinderen het gevoel hebben dat zij geen controle over hun situatie hebben. Mishandelde kinderen zijn vaak op hun hoede, voelen zich schuldig over de mishandeling of het misbruik en voelen zich alleen of in ieder geval anders dan anderen.

Kind als cruciale gesprekspartner

Voor kinderen die mishandeld, verwaarloosd of seksueel misbruikt worden, is het essentieel dat zij gezien en gehoord worden door volwassenen in hun omgeving die (professioneel) betrokken zijn en die zij vertrouwen. Serieus genomen worden en een rol hebben in de besluitvorming kan kinderen helpen herstellen van hun ervaringen en hun gevoel van zelfvertrouwen en controle vergroten. Bovendien zijn kinderen een cruciale gesprekspartner: ze beschikken over onmisbare informatie over hun situatie en kunnen vaak goed meedenken over mogelijke oplossingsrichtingen.

¹ De citaten van de jongeren zijn afkomstig uit: Donkers 2015, Van Beek 2016, Kinderrechtencollectief 2016, St. Kinderpostzegels 2017

² Alink et al 2011

³ Schellingerhout & Ramakers 2017

⁴ Ten Berge et al 2012

Professionals kunnen alleen een goede inschatting maken van de situatie en de impact daarvan op kinderen als zij de kinderen tenminste zien en spreken en nagaan waar zij behoefte aan hebben. Bovendien kunnen zij zo beter beslissen in het belang van het kind: als kinderen betrokken worden bij beslissingen over hun situatie heeft dat een positieve invloed op het slagen van interventies en op de veiligheid van kinderen.⁵

Recht van kinderen

Het betrekken van kinderen is niet alleen belangrijk voor het welzijn van kinderen en de besluitvorming van professionals. In het Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind (IVRK) van de Verenigde Naties (VN) is vastgelegd dat kinderen er recht op hebben betrokken te worden bij belangrijke beslissingen én dat professionals daartoe verplicht zijn. Nederland heeft het IVRK in 1995 heeft ondertekend. In dit Kinderrechtenverdrag is een groot aantal fundamentele rechten vastgelegd⁶, die betrekking hebben op vrijwel alle terreinen van het leven van kinderen. Centraal in het IVRK staat het belang van het kind. Het recht van kinderen om gehoord en serieus genomen te worden hangt hiermee nauw samen. Het kennen van de visie van het kind is cruciaal om te weten wat in het belang van het kind is.

In deze handreiking wordt, in navolging van de Wet verplichte Meldcode, gesproken over huiselijk geweld en kindermishandeling. Voor de begrippen huiselijk geweld en kindermishandeling is aansluiting gezocht bij de eenduidige begripsomschrijvingen in respectievelijk de Wet maatschappelijke ondersteuning 2015, artikel 1.1.1. en de Jeugdwet, artikel 1.1. Daarbij geldt dat het ook als een vorm van kindermishandeling wordt gezien als een kind getuige is van huiselijk geweld tussen zijn ouders of tussen andere huisgenoten. Dit geldt ook voor emotionele onveiligheid en of verwaarlozing. Bovendien gaat het in de definitie van kindermishandeling gaat om gedragingen 'waardoor ernstige schade wordt berokkend of dreigt te worden berokkend aan de minderjarige in de vorm van fysiek of psychisch letsel'. Ook als sprake is van een bedreiging van het welzijn van het kind volgen professionals de stappen van de meldcode.

⁵ Vis et al 2011

⁶ Zie voor het volledige verdrag: <http://wetten.overheid.nl/BWBV0002508/2002-11-18>

Participatie van kinderen en de meldcode

De Meldcode Huiselijk Geweld en Kindermishandeling is één van de instrumenten om mishandelde kinderen eerder in beeld te krijgen en te beschermen tegen (meer) geweld in hun thuissituatie.⁷ Het Basismodel Meldcode huiselijk geweld en kindermishandeling biedt professionals een concreet stappenplan om zorgvuldig te handelen wanneer zij vermoeden dat een kind thuis mishandeld, verwaarloosd of seksueel misbruikt wordt. Hoewel de meldcode gericht is op het handelen bij vermoedens van kindermishandeling en huiselijk geweld, blijkt dat het belang van het kind onvoldoende ingebed is in zowel het Basismodel Meldcode⁸ als in de daarvan afgeleide beroepsspecifieke meldcodes. Uit een inventarisatie van Augeo Magazine blijkt bijvoorbeeld dat de positie van kinderen in de meeste meldcodes niet expliciet is benoemd.⁹ Meestal wordt een gesprek met kinderen in één adem genoemd met ouders of in algemene bewoordingen zoals 'cliënt'. Concrete handvatten voor wanneer, met welk doel en hoe met kinderen gesproken moet worden of op welke manier professionals de visie van kinderen kunnen meewegen bij belangrijke beslissingen ontbreken veelal.

Handelen van professionals

In inspectierapporten over calamiteiten kindermishandeling is een terugkerende conclusie dat in het handelen van professionals het belang van het kind niet centraal heeft gestaan. De inspecties verwachten dat professionals dat wel doen en dat zij bij signalen van kindermishandeling niet alleen óver maar ook mét het kind praten over wat er in zijn of haar leven gebeurt, om zo meer recht te doen aan het belang van het kind.¹⁰ Ook de Kinderombudsman concludeert in het rapport dat na de Kinderrechtentour 2016 verscheen dat kinderen te weinig geïnformeerd en gehoord worden bij beslissingen en juridische procedures die hen aangaan.¹¹ Bovendien geven mishandelde kinderen zelf vaak aan dat er niet, of te laat, met hen is gepraat. Hun ervaring is dat hulpverleners en omstanders teveel alleen naar de ouders of andere volwassenen luisteren; er wordt vooral óver hen gepraat, zelfs waar het kind bij is.^{12,13}

⁷ Sinds 2013 is de Wet verplichte meldcode huiselijk geweld en kindermishandeling van kracht. Daarin is vastgelegd dat elke professional die werkt met kinderen en volwassenen moet werken volgens de vijf stappen van een meldcode bij een vermoeden van huiselijk geweld of kindermishandeling. Naast een stappenplan is in een meldcode vastgelegd wie wanneer welke stappen neemt. Zodoende ondersteunt de meldcode professionals zorgvuldig te handelen bij vermoedens. De wet geldt voor de sectoren gezondheidszorg, onderwijs, kinderopvang, maatschappelijke ondersteuning, jeugdzorg en justitie.

⁸ Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn & Sport 2013

⁹ http://www.augeomagazine.nl/nl/magazine/11566/814193/protocolen_die_kinderen_negeren.html

¹⁰ Inspectie Jeugdzorg et al 2016

¹¹ Bezemer 2016

¹² Donkers 2015

¹³ Pels, Lünemann & Steketee 2011

Professionals blijken het in de praktijk vaak lastig te vinden om kinderen goed te betrekken. Zo weten zij niet altijd wat het betrekken van kinderen in zou moeten houden en welke rol kinderen kunnen of moeten krijgen in dergelijke processen en beslissingen. Ook denken sommige professionals dat het niet mogelijk is zonder toestemming van een ouder te praten met kinderen of voelen zij zich niet vaardig genoeg om met kinderen in gesprek te gaan over bestaande zorgen. Bovendien zijn sommigen zich niet bewust van het belang van participatie of zijn voornamelijk gericht op de ondersteuning van ouders.

Het is belangrijk dat professionals zich ervan bewust zijn dat kinderen er recht op hebben om te worden betrokken, hun mening te geven en dat hun mening wordt meegewogen in de besluitvorming over zaken die kinderen aangaan. En dat professionals daar meer mogelijkheden voor hebben dan zij vaak geneigd zijn te denken.

Over deze handreiking

Deze handreiking is bedoeld voor alle beroepsgroepen die onder de *Wet verplichte Meldcode huiselijk geweld en kindermishandeling* vallen. Met name beroepsgroepen die direct met kinderen werken vinden hierin concrete handvatten om kinderen op verschillende momenten in het traject van signaleren, melden en hulpverlening te betrekken. Voor professionals die voornamelijk met volwassenen werken, geldt dat in hun meldcode de kindcheck is opgenomen: hoewel zij over het algemeen niet zelf kinderen zullen betrekken in hun besluitvorming, vormt ook voor hen het belang van het kind het uitgangspunt in hun handelen. Bij het ontwikkelen van deze handreiking is inhoudelijk aangesloten bij het Basismodel Meldcode huiselijk geweld en kindermishandeling, zodat het goed aansluit bij de inmiddels vertrouwde werkwijze van professionals. Nu de verschillende beroepsgroepen hun meldcodes aanvullen met een afwegingskader om ernstige of acute situaties van huiselijk geweld en kindermishandeling altijd te melden, is dit het uitgelezen moment ook het belang van kinderen en hun recht om gehoord te worden beter te waarborgen in de meldcode. Organisaties kunnen hun meldcodes vervolgens aanpassen met voorschriften en afspraken over de manier waarop kinderen beter en vaker betrokken kunnen worden in het hele traject van signaleren, melden en hulp bieden om zo (meer) vanuit en in het belang van het kind te kunnen handelen. Deze handreiking biedt daarvoor de vereiste achtergrondkennis en concrete handvatten. De handvatten die deze handreiking biedt zijn algemeen geformuleerd, omdat de concrete invulling van de manier waarop participatie van kinderen vorm krijgt per beroepsgroep kan verschillen. Zo kan dit afhangen van de aard van de contacten (bijvoorbeeld incidenteel of langdurig contact met kinderen) en de aard van hun professie (bijvoorbeeld signalerend, hulpverlenend of dienstverlenend). Daarom dienen de algemene handvatten uit dit document naar beroeps(groep)specifieke, concrete richtlijnen te worden 'vertaald'.

Leeswijzer

In hoofdstuk 2 wordt op basis van het VN-Kinderrechtenverdrag inzicht gegeven in de kernelementen van betekenisvolle participatie, te weten: (1) informatie die kinderen per fase van het signaleringsproces moeten krijgen van professionals; (2) het creëren van voldoende gelegenheid zodat het kind zijn of haar mening kan geven over de situatie en beslissingen die moeten worden; (3) de manier waarop hun mening wordt meegewogen in verschillende beslissingen en hun recht op bezwaar of verzet; en (4) hoe professionals herstelgericht handelen. In hoofdstuk 3 is verder uitgewerkt wat deze kernelementen inhouden en worden concrete handvatten gegeven hoe organisaties deze kernelementen van betekenisvolle participatie kunnen inbedden in hun meldcode.

Hoofdstuk 2

Participatie van kinderen volgens het VN-Kinderrechtenverdrag

“The right of children to have their best interests be a primary consideration in all matters involving or affecting them must be respected, especially when they are victims of violence, as well as in all measures of prevention”. (VN-Kinderrechtencomité)¹⁴

In het Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind (IVRK) is een groot aantal fundamentele kinderrechten vastgelegd.¹⁵ Deze kinderrechten hebben betrekking op vrijwel alle terreinen van het leven van een kind. Het Kinderrechtenverdrag is juridisch bindend; iedereen die met kinderen werkt of beslissingen neemt die kinderen raken moet zich hieraan houden. De kinderrechten gelden voor alle kinderen, ongeacht hoe oud ze zijn, waar ze vandaan komen, hoe ze eruit zien, ongeacht of ze arm of rijk zijn, gedocumenteerd zijn of niet, een handicap hebben of niet: tussen kinderen mag niet gediscrimineerd worden (artikel 2 IVRK).¹⁶ Ieder kind heeft het recht op leven en zich optimaal te ontwikkelen (artikel 6 IVRK).

In dit hoofdstuk wordt een aantal kinderrechten relevant voor het thema kindermishandeling genoemd, gevolgd door concrete handvatten die het Comité voor de Rechten van het Kind (vanaf hier het Comité) biedt voor betekenisvolle participatie. Voor een uitgebreidere beschrijving van het kinderrechtenkader zie Bijlage II.

Het belang van het kind voorop

Centraal in het Kinderrechtenverdrag staat het belang van het kind. Dit hoort de eerste overweging te zijn bij iedere beslissing die een kind raakt (artikel 3 IVRK). Andere kinderrechten geven nader invulling aan wat ‘in het belang van het kind’ inhoudt. Voor het thema kindermishandeling zijn de onderstaande kinderrechten met name van belang.

¹⁴ VN-Kinderrechtencomité in CRC/GC/13, p. 3

¹⁵ Zie voor het volledige verdrag: <http://wetten.overheid.nl/BWBV0002508/2002-11-18> of het boekje “Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind”: https://issuu.com/defenceforchildren/docs/20170508_dc_kr_boekje_web

¹⁶ Zie: www.kinderrechten.nl

Bescherming tegen kindermishandeling

Ouders hebben de eerste verantwoordelijkheid voor de verzorging, opvoeding en bescherming van hun kind. De overheid respecteert deze rol van ouders en biedt hen ondersteuning als dat nodig is (artikel 18 IVRK). Echter, indien ouders niet voldoende in staat zijn om hun kind te verzorgen en te beschermen, dient de overheid in te grijpen in het belang van het kind. De overheid neemt alle passende maatregelen om kinderen te beschermen tegen alle vormen van kindermishandeling en zorgt voor procedures gericht op het voorkomen, opsporen, melden en onderzoeken ervan (artikel 19 IVRK).

Herstel na kindermishandeling

Kinderen die slachtoffer zijn geworden van kindermishandeling hebben recht op specialistische zorg om ervoor te zorgen dat zij zich weer veilig en gezond kunnen ontwikkelen (artikel 19 en 39 IVRK). De overheid zorgt ervoor dat deze zorg beschikbaar is.

De stem van het kind

Om te weten wat in het belang van het kind is, is het van groot belang om te weten wat het kind vindt. Kinderen hebben het recht om hun mening te geven. Hier moet serieus naar geluisterd worden en worden meegewogen bij het nemen van beslissingen (artikel 12 IVRK). Het uitgangspunt is dat ieder kind zijn of haar mening kan uiten, waaraan passend gewicht wordt toegekend, afhankelijk van de capaciteiten van het kind.

Betekenisvolle participatie

Het Comité heeft verschillende algemene commentaren (General Comments) geschreven die een toelichting geven op, en handvatten geven voor, het interpreteren van bepaalde rechten uit het IVRK. In het algemeen commentaar 12, 'The right of the Child to be heard', wordt het recht op participatie uitgewerkt. Hierin staan concrete handvatten om ervoor te zorgen dat participatie betekenisvol is. Kort gezegd is participatie betekenisvol als kinderen ervaren dat er naar hen wordt geluisterd en dat ze serieus genomen worden.¹⁷ Het Comité geeft vijf noodzakelijke stappen voor betekenisvolle participatie van kinderen:¹⁸

1. *Zorg voor een goede voorbereiding zodat het kind goed geïnformeerd een mening kan vormen.*

Kinderen hebben informatie nodig over het recht om hun mening te geven in zaken die ook hen raken, over de vraag die er nu ligt en over de impact die hun mening kan hebben op de uitkomsten. Het is belangrijk dat het kind weet wat mogelijke gevolgen van participatie zijn en welke mogelijkheden er zijn om de mening te delen (zelf of via een vertegenwoordiger). Onderdeel van de voorbereiding is ook dat het kind weet wanneer, hoe, waar en met wie de communicatie plaatsvindt. Het kind heeft hier een belangrijke stem in.

¹⁷ Factsheet Defence for Children

¹⁸ CRC/C/GC 12 par. 40 t/m 47. Zie ook: Factsheet Defence for Children

2. Stel het kind in staat zijn of haar mening vrijelijk te uiten.

Het uitgangspunt is dat ieder kind in staat is om zijn/haar mening te uiten. De volwassene sluit aan bij de mogelijkheden van het kind. De omgeving waar het gesprek plaatsvindt is daarbij belangrijk, maar ook de houding en vaardigheden van de volwassene.

3. Weeg de visie van het kind mee in de besluitvorming: geef passend gewicht aan de mening van het kind.

Bekijk per kind naar de mogelijkheden van participatie. Neem de mening van het kind serieus en zorg ervoor dat het een belangrijke rol speelt in de besluitvorming. Bij het wegen van de mening van het kind in de besluitvorming wordt rekening gehouden met de capaciteiten van het kind.

4. Koppel terug wat met de mening van het kind is gedaan.

Onderdeel van het participatieproces is dat het kind geïnformeerd wordt over de beslissing en de rol die de mening van het kind in de besluitvorming heeft gespeeld. Het integreren van terugkoppeling aan het kind is een goede check of de mening van het kind voldoende is meegewogen. Bovendien is terugkoppeling van groot belang voor het kind zodat het kind zich serieus genomen voelt, weet waarom de beslissing zo genomen is (ook als anders is beslist dan wat het kind voor ogen had) en kan reageren op de beslissing.

5. Stel het kind in staat om in verweer te komen tegen een beslissing.

Het is belangrijk dat kinderen weten welke klacht-, bezwaar- en beroepsprocedures er beschikbaar zijn als zij vinden dat zij onvoldoende gelegenheid hebben gekregen om hun mening te geven of onvoldoende is meegewogen.

Het Comité biedt hiermee een helder kader voor betekenisvolle participatie met handvatten voor verdere toepassing in de praktijk.

Continu proces

Een belangrijke voorwaarde voor betekenisvolle participatie is dat het zich voltrekt als een continu proces en zich niet beperkt tot één geïsoleerd moment. Alleen wanneer kinderen in het gehele proces de mogelijkheid krijgen te participeren, kan er sprake zijn van betrokkenheid bij de besluitvorming, en daarmee van betekenisvolle participatie. Participatie is dus niet één moment waarop het kind gesproken wordt om informatie te geven of te verkrijgen, maar een voortdurend proces van wederzijdse informatie-uitwisseling.¹⁹

In het volgende hoofdstuk worden de kernelementen voor betekenisvolle participatie concreter uitgewerkt om te kunnen inbedden in het stappenplan van de meldcode.

¹⁹ UN Document CRC/C/GC/12, par. 3 en 13.

Hoofdstuk 3

Kernelementen van betekenisvolle participatie van kinderen bij (vermoedens van) kindermishandeling

Je kunt als hulpverlener bij het eerste gesprek toch gewoon vragen: hoe kan ik jou het beste helpen? Wil je praten? Wat wil je zelf het liefst? Wat vind je zelf goed? Het is toch niet zo moeilijk om dat aan een jongere te vragen? (jongere, 19 jaar)

In de aanpak van kindermishandeling moeten kinderen gedurende het hele proces de mogelijkheid krijgen te participeren: van signaleren, onderzoeken, hulpverleners tot en met monitoren. Het is belangrijk dat in de meldcode concrete handvatten zijn opgenomen over hoe en wanneer kinderen betrokken moeten worden. De invulling van de manier waarop kinderen betrokken worden, kan per beroepsgroep en discipline verschillen.

In dit hoofdstuk zijn de kernelementen van betekenisvolle participatie beschreven: informatie geven aan kinderen, vragen en luisteren naar de mening van kinderen, de mening van kinderen meewegen, het recht van kinderen op klacht en verzet en het belang dat elk handelen van professionals herstelgericht is. De beschrijving hieronder is algemeen van aard en vereist een vertaling naar de verschillende beroepsgroepen en disciplines.

3.1 Kinderen informatie geven

Kinderen kunnen pas participeren als professionals hen goede informatie geven. Het gaat hierbij om procesinformatie, informatie over hun recht om veilig op te groeien en hun recht op participatie. Het is belangrijk dat de meldcode hiervoor concrete voorschriften bevat: wie geeft wanneer welke informatie aan kinderen of zorgt ervoor dat kinderen deze informatie krijgen.

Als ik als kind iemand in vertrouwen neem en diegene zegt eerlijk tegen mij hoe hij met mijn boodschap omgaat en wie hij erbij gaat betrekken, dan vind ik dat ok. Je moet heel eerlijk tegen een kind zeggen wat je gaat doen. Dat moet je vooraf al zeggen. Als kind wil je vaak niet dat je verhaal ook naar iemand anders gaat. Dus daar moet je goed mee omgaan. (jongere, 17 jaar)

3.1.1 Kinderen procesinformatie geven

Procesinformatie houdt in dat kinderen gedurende het traject uitleg krijgen over wie wat met welke reden en op welk moment aan het doen is of gaat doen. Het is belangrijk in de meldcode op te nemen op welke manier en van wie kinderen deze informatie krijgen.

Informatie over inhoud van zorgen

Wanneer professionals zich zorgen maken over de veiligheid of het welzijn van kinderen, is het in de eerste plaats van belang hen te informeren over de inhoud van de zorgen. Die zorgen zijn immers de aanleiding voor de huidige bemoeienis en eventuele stappen die gezet gaan worden.

Het is belangrijk dat professionals kinderen vertellen wat zij over de situatie weten en dat zij dat feitelijk en objectief, en vooral zonder oordeel, doen.

Ik had heel graag gewild dat hulpverleners mij eerder hadden verteld wat er aan de hand was [bij mij thuis]. Nu kwam alles onverwacht of moest ik het zelf vragen. Daardoor voelde ik me vaak heel machteloos of niet serieus genomen. Ook kinderen van elf kan je uitleggen wat er aan de hand is. (jongere, 18 jaar)

Informatie over het proces en de (vervolg)stappen

Het is voor kinderen belangrijk informatie te krijgen over de stappen die professionals van plan zijn te zetten. Terugblikkend geven mishandelde kinderen vaak aan dat zij het gevoel hebben dat veel hen is overkomen, bijvoorbeeld omdat zij niet begrepen waarom een bepaalde beslissing werd genomen of wat er verder zou gaan gebeuren.²⁰

In het handelen volgens de stappen van de meldcode zijn de voornaamste besluiten om te overleggen met een deskundige collega (stap 2), een gesprek met de cliënt te hebben (stap 3), een melding te doen bij Veilig Thuis en/of hulp te bieden of organiseren (stap 5).

Het is belangrijk dat professionals duidelijk zijn over wat zij vanuit hun rol en verantwoordelijkheden kunnen betekenen voor een kind en ook wat zij niet kunnen, zodat het kind realistische verwachtingen kan hebben van wat de professional wel en niet gaat doen. Een voorbeeld van een toezegging die professionals niet waar kunnen (en mogen) maken, is de belofte wat kinderen vertellen geheim te houden. Wat professionals wel bij aanvang van een gesprek kunnen:

“Je kan me alles vertellen, als er dingen zijn waarvan je niet wilt dat iemand anders dat weet, zeg het me dan. Dan kijk ik samen met jou of we het tussen ons kunnen houden. Als ik dat niet kan, dan kijk ik samen met jou hoe we het dan gaan aanpakken, maar ik beloof je dat ik niets achter je rug om doe.”

²⁰ Donkers 2015

Daarnaast is het belangrijk dat kinderen te horen krijgen dat wat zij meemaken reden kan zijn voor een interventie, en dat die interventie in de meeste gevallen niet (direct) betekent dat een kind of ouder uit huis geplaatst wordt. Dit is belangrijke informatie als tegenwicht tegen de gangbare opvatting (en angst) dat kinderen over wie zorgen zijn uithuisgeplaatst worden.

Ik dacht als kind heel groot. Ik dacht 'als ik dat vertel, dan moet ik meteen ergens anders wonen'. Ik had als kind wel behoefte gehad aan meer voorlichting van hoe het ook kan. Dat er ook stappen daartussen zijn. Dat je niet meteen uit huis geplaatst hoeft te worden. Dat je ook thuis geholpen kunt worden. Dat wist ik toen echt niet. (jongere, 18 jaar)

Informatie over terugkoppeling

Het is gedurende het hele traject belangrijk dat kinderen weten wanneer, hoe en van wie zij terugkoppeling over de genomen stappen kunnen verwachten. Dat geeft kinderen houvast en voorkomt dat kinderen voor verrassingen komt te staan of onwetend zijn over de stand van zaken.

Informatie over besluit(vorming)

Naast inhoudelijke informatie over de besluiten die professionals van plan zijn te nemen, is het belangrijk dat kinderen informatie krijgen over de manier waarop besluiten tot stand komen, op welke manier zij daarin kunnen participeren en dat de professional verantwoordelijk is voor de beslissingen en vervolgacties.

Verschillende studies bevestigen dat transparantie en openheid over het besluitvormingsproces en het uiteindelijke besluit erg belangrijk zijn voor kinderen om de beslissingen te kunnen begrijpen en accepteren.²¹ Ook wanneer professionals plotselinge, onverwachte beslissingen moeten nemen, waarbij het onmogelijk was het kind vooraf te informeren of wanneer professionals een besluit moeten nemen dat niet aansluit bij de wens van een kind, is het voor kinderen belangrijk hierover geïnformeerd te worden en uitleg te krijgen over de redenen van dat besluit. Deze informatie helpt kinderen beslissingen te accepteren, ook als die niet zijn zoals zij gehoopt of gewenst hadden.²²

Tot slot moeten kinderen informatie krijgen over waar en hoe zij kunnen aangeven dat zij het oneens zijn met een beslissing of met de manier waarop hun mening is meegewogen. Zie verder 3.2.2

²¹ Cossar et al. 2014; Pöllki et al. 2012; Van Bijleveld et al. 2014

²² Van Bijleveld et al, 2014

Leg vast in de meldcode wie binnen de stappen van de meldcode de volgende informatie biedt of ervoor zorgt dat dat geboden wordt:

- Informatie over bestaande zorgen
- Informatie over welke stappen mogelijk te zetten en wat mogelijke consequenties zijn
- Wie actie onderneemt, met welk doel en wanneer
- Informatie over wanneer het kind terugkoppeling krijgt en van wie
- Informatie over het verloop van het besluitvormingsproces
- Informatie over bij wie het kind terecht kan als hij of zij het oneens is met een genomen beslissing of over wat er met zijn of haar mening is gedaan (recht op klacht of verzet)

3.1.2 Kinderen informeren over hun recht op te groeien zonder geweld

Kinderen die mishandeld worden hebben helemaal niet het beeld dat ze dit meemaken. Ze hebben geen ander voorbeeld. Ook bij sommige klasgenootjes gebeurt het. Dus dan is het bijna een beetje stoer om er zo over te praten. Kinderen denken dat het normaal is zoals ze zelf opgroeien. (jongere, 18 jaar)

Om te kunnen herstellen van hun ervaringen, hebben kinderen informatie nodig over hun recht om veilig op te groeien. Sinds 2007 is in het Burgerlijk Wetboek beschreven dat ouders in de opvoeding en verzorging van hun kinderen geen geestelijk of lichamelijk geweld of andere vernederende behandeling mogen toepassen.²³

Kinderen die thuis mishandeld worden, zien hun situatie vaak als 'normaal' en 'geaccepteerd'. Als kinderen thuis het voorbeeld krijgen dat je met slaan je zin krijgt en dat ruzies met schelden en ander geweld worden beslecht, hebben zij onvoldoende alternatieven om meningsverschillen geweldloos op te lossen. Het is belangrijk dat zij te horen krijgen dat onenigheden met woorden en respect opgelost moeten worden in plaats van met geweld.

Bovendien denken mishandelde kinderen vaak dat het hun schuld is of dat zij het hadden kunnen voorkomen.^{24,25} Als kinderen horen dat zij het recht hebben op te groeien zonder geweld kan dat kinderen helpen mishandeling, verwaarlozing of het misbruik thuis in het juiste perspectief te plaatsen en hen te 'ontschuldigen'. Het is daarbij belangrijk kinderen te vertellen dat kinderen liefde, respect en bescherming van hun ouders/verzorgers nodig hebben om gezond op te kunnen groeien en dat het niet goed is voor kinderen als zij vaak bang zijn of zich zorgen maken over hun eigen of iemand anders veiligheid. Als mishandelde kinderen over de informatie beschikken dat wat zij meemaken niet mag, kan dat tegenwicht bieden aan de van huis uit meegekregen informatie dat dit normaal is.

²³ Ten Berge en Geurts 2009

²⁴ Pöllki et.al 2012

²⁵ Gezondheidsraad 2011

Om kinderen te informeren over hun recht om veilig op te groeien hoeven professionals niet zeker te weten of daadwerkelijk sprake is van kindermishandeling.

Deze informatie kan in elke stap van de meldcode aan kinderen gegeven worden. Hieronder een voorbeeld van wat professionals tegen kinderen kunnen zeggen:

“Wat jou overkomt, is niet goed. Ieder kind heeft het recht om op een veilige en prettige manier op te groeien. Ik maak me zorgen om de problemen die er bij jou thuis zijn. Ik vind het belangrijk met jou te praten, ik wil graag weten hoe jij er tegen aan kijkt. Wat zijn de leuke dingen en wat zijn de minder leuke dingen? Zijn er dingen waar jij je zorgen over maakt? Hoe zou jij het graag willen hebben of wat denk jij dat er moet gebeuren? Ik wil dus graag jouw verhaal horen, jij weet het beste hoe het met je gaat! Als ik je een vraag stel die je niet wilt beantwoorden dan hoeft dat niet, ik wil je vooral de kans geven om te vertellen wat je kwijt wilt. Vaak helpt het mensen om te praten over hun problemen, zodat we dan kunnen zoeken naar een oplossing. Soms helpt het al als je met iemand kan praten die je vertrouwt of is het belangrijk dat je ouders hulp krijgen bij de problemen. Of misschien kan iemand waar je ouders het goed mee kunnen vinden helpen, zoals een tante, opa, vrienden of bureu.”

Het is belangrijk dat de professional zich realiseert dat informatie over hun recht op te groeien zonder geweld bij kinderen veel vragen kan oproepen over hun eigen thuissituatie.

Deze informatie kan nieuw of verrassend zijn, of in ieder geval anders dan zij tot dan toe dachten.

Om te voorkomen dat kinderen in verwarring achterblijven, is het belangrijk deze informatie goed in te kaderen en er follow-up aan te geven: kom erop terug, zorg dat het in vervolgcities terugkomt en informeer bijvoorbeeld Veilig Thuis welke informatie het kind hierover gekregen heeft en hoe het kind hierop reageerde.

Leg in de meldcode vast wie op welk moment kinderen informeert over hun recht veilig op te groeien, met daarbij aandacht voor:

- Uitleg over wat normaal is in de omgang tussen ouders en kinderen
- Uitleg over dat conflicten anders beëindigd kunnen worden dan met psychisch en/of fysiek geweld
- Uitleg dat kinderen geen schuld hebben aan mishandeling, verwaarlozing of seksueel misbruik.

3.1.3 Kinderen informeren over hun recht hun mening te geven

Kinderen hebben informatie nodig over hun recht om te participeren om te kunnen beslissen of, en zo ja hoe, zij betrokken willen worden²⁶. Naast uitleg over dat het hun recht is hun visie te geven is het belangrijk dat professionals vertellen wanneer en waarover zij hun mening kunnen geven en hoe die wordt meegewogen. Vanaf stap 1 van de meldcode moet deze informatie met kinderen gedeeld worden. Op welke manier en waarover kinderen hun mening moeten kunnen geven, kan per beroepsgroep en discipline verschillen. Het is belangrijk om als professional flexibel te zijn in de manier en momenten van participatie om zo aan te kunnen sluiten bij de mogelijkheden van kinderen. Bovendien kunnen de manier en momenten van participatie met kinderen besproken worden om zo samen een manier te vinden die past bij hun wensen en mogelijkheden.

Kinderen hebben daarin een keuze: zij mógen hun mening geven, het is geen verplichting. Professionals moeten zich inspannen kinderen de mogelijkheid te geven hun stem te laten horen en kinderen kunnen daarvan af zien.

Maar dat je [als professional] ook echt vertelt van wat voor jou echt normaal is. [Dat je zegt:] het is echt belangrijk dat er met jou wordt gesproken, dat jij geholpen en gehoord wordt. [...] Want ik wist helemaal niet dat ik daar recht op had. Eigenlijk zou ik denken, ik ben maar een kind, zij zijn de ouders... maar dat je [als professional] ook zegt: jij hebt ook het recht om gehoord te worden. (jongere, 16 jaar)

Het is belangrijk open en eerlijk te vertellen op welke momenten en waarover kinderen hun mening kunnen geven en op welke manier die meegewogen wordt. Enerzijds om een eventuele teleurstelling te voorkomen: als kinderen immers denken dat zij mogen beslissen, kan het tegenvallen als professionals zich genoodzaakt zien andere keuzes te maken.²⁷ Anderzijds om te voorkomen dat kinderen het als een te zware last ervaren: de verantwoordelijkheid voor de te nemen besluiten liggen niet bij hen, maar bij professionals.

Een meisje van 15 wordt misbruikt door een volwassen man. Ze weet dat het niet hoort, maar is ook verliefd op hem, hij is bevriend met haar ouders. De professional neemt stelling in en doet aangifte, ook al wil het meisje dat zelf niet. De professional legt aan het meisje uit dat hij haar visie gehoord heeft, maar desondanks vanwege haar jonge leeftijd toch aangifte moet doen.

²⁶ Cashmore 2002

²⁷ Bouma et al. 2017; Cashmore 2002; CRC/C/GC/12

Als kinderen in het begin van het traject om welke reden dan ook besluiten niet te willen participeren, betekent dat niet dat zij dat op latere momenten ook niet willen. In de verschillende fasen van handelen bij vermoedens van kindermishandeling is het van belang dat professionals kinderen op de hoogte blijven houden van de verschillende beslissingen die genomen moeten worden, hen telkens de mogelijkheid bieden hun mening te geven en helpen een keuze te maken of en hoe zij willen participeren. Wanneer zij in een eerdere fase niet wilden participeren, kunnen zij hier later in het proces wellicht wel aan toe zijn.

Leg vast in de meldcode wie op welk moment de volgende informatie aan kinderen geeft:

- Informatie over hun recht om betrokken te worden, om hun mening te geven en de mogelijkheden te participeren.
- Uitleg/overleg over de manier en momenten waarop het kind kan participeren

3.2 De visie van kinderen horen en meewegen

Om te kunnen handelen in het belang van kinderen is het belangrijk de mening van kinderen te kennen en te horen hoe zij de situatie beleven. Hiervoor is het allereerst belangrijk dat professionals kinderen vragen naar hun mening, hen aanmoedigen deze te delen, bereid zijn ernaar te luisteren en deze mee te wegen in de beslissingen. Het is van belang dat de visie van kinderen gedurende het hele traject over alle beslissingen die hen raken wordt gehoord en meegewogen.

Ook kinderen van vijf jaar kunnen al voor zichzelf praten, dus betrek een kind vooral bij beslissingen. Vraag een kind wat er aan de hand is, wat zou het zelf willen dat er gaat gebeuren? Als dat niet mogelijk is, geef dan uitleg in kindertaal en zeg wat er wel kan en gaat gebeuren. Het allerbelangrijkste voor mij is dat er naar het belang van het kind wordt gekeken en dat het ook echt gehoord wordt. (jongere, 18 jaar)

Hoe uitgebreid een gesprek is, hangt van de taken en mogelijkheden van de betreffende professional af. Over het algemeen kan iedere professional die werkt met kinderen hierover een gesprek(je) voeren. Afhankelijk van de ontwikkeling(sleeftijd) van een kind en de mogelijkheden van de professional kan dat bijvoorbeeld ook door te tekenen, via verhalen of samen een spelletje te spelen of door samen een activiteit te ondernemen.

3.2.1 Vragen en luisteren naar de mening van kinderen

Kinderen zijn de experts van hun eigen leven en van hun ervaringen. In het handelen bij zorgen over kinderen is het daarom van belang dat professionals weten hoe kinderen zelf tegen hun situatie aankijken en wat zij van de bestaande zorgen vinden. Daarnaast is het belangrijk dat professionals aan kinderen vragen wat zij denken dat er nodig is om de situatie te veranderen. Mits op de juiste manier en op de juiste toon gevraagd, kunnen kinderen vaak goed vertellen hoe het met hen gaat en welke oplossingen zij hiervoor zien.

Dat professionals nagaan welke oplossingen kinderen zelf aandragen, betekent niet dat zij die klakkeloos overnemen. Wel kunnen oplossingen van kinderen hen op nieuwe of andere ideeën brengen over wat in het belang van het kind is. Bovendien voelen kinderen zich erdoor gehoord en gezien, wat cruciaal is voor het herstel van mishandelde kinderen.

Overigens zullen niet alle kinderen op elk moment willen praten of hun mening willen geven. Soms vanwege loyaliteit naar hun ouders: kinderen kunnen het gevoel hebben hun ouders te verraden als zij over hun thuissituatie vertellen, soms omdat ze (nog) onvoldoende vertrouwen hebben in de professional. Het is belangrijk dat professionals dat respecteren en desondanks vervolgstappen nemen.

Kinderen moeten niet onder druk gezet worden om te praten. Als het kind het er niet over wil hebben of echt niet praat, dan moet je niet gaan pushen. Maak contact en wacht een beter moment af, maar laat het er niet bij zitten. Het moet op een gegeven moment uit het kind zelf komen. Als je gaat pushen, verlies je het vertrouwen. Ik was heel loyaal naar mijn ouders. Als kind weet je dat iemand anders iets vermoedt, maar je wilt ook je ouders in bescherming nemen. Geef het kind de tijd en voer de druk niet op, want dan slaat het helemaal dicht en bereik je het tegenovergestelde. (jongere, 18 jaar)

Naast de oplossingen die kinderen zelf zien, zullen professionals ook zelf oplossingen aandragen om de veiligheid te herstellen. Over alle vervolgstappen die professionals van plan zijn te zetten moeten kinderen hun mening kunnen geven. Dat is belangrijk voor kinderen, maar kan ook professionals waardevolle input geven. Als professionals bijvoorbeeld een gesprek met ouders willen voeren, kunnen kinderen in de voorbereiding input geven over het moment waarop het best met ouders gesproken wordt, of dat beter met hun vader en moeder apart of beter samen kan worden gedaan, over de plek waar het gesprek het best kan plaatsvinden, etc.. Ook kunnen professionals met kinderen bespreken wat zij over het verhaal van het kind wel of niet vertellen, aan wie en welke woorden zij gebruiken.

Hieronder een voorbeeld van wat professionals tegen kinderen kunnen zeggen over hun inbreng in het besluit om met ouders te praten:

“Wat jij zegt vertel ik niet letterlijk aan je ouder, maar ik zal wel in grote lijnen aangeven wat we hebben besproken. Wij kunnen samen bekijken hoe ik dat doe en ik zal jou laten weten waarom ik bepaalde dingen moet vertellen.”

In principe moeten kinderen over elke stap die professionals volgens de meldcode moeten nemen hun mening kunnen geven. Afhankelijk van de taken en verantwoordelijkheden van professionals en de noodzakelijke vervolgstappen bespreken professionals en kinderen gezamenlijk wat nodig is om de situatie van kinderen te veranderen. Kinderen moeten tenminste over het besluit dat in stap 5 wordt genomen hun mening kunnen geven: of een melding wordt gedaan, daarnaast hulp wordt verleend of in gang gezet of dat wordt afgesloten.

Neem in de meldcode op wie vraagt of regelt dat gevraagd wordt naar de mening van het kind:

- Over bestaande zorgen over de thuissituatie en de beleving van het kind
- Over door het kind geopperde oplossingen
- Over voorgenomen beslissingen van professionals, tenminste over het besluit in de stap 5 om een melding te doen, hulp te verlenen of te organiseren of af te sluiten
- Uitleg/overleg over de manier en momenten waarop het kind kan participeren

3.2.2 De mening van kinderen meewegen en terugkoppelen

Kinderen moeten niet alleen de mogelijkheid krijgen hun visie te geven, er moet ook iets gedaan worden met wat zij vertellen. Dat betekent dat hun oplossingen en wensen in overweging moeten worden genomen bij de te nemen vervolgstappen. Hoe zwaar en op welke manier hun mening precies meeweegt in het uiteindelijke besluit hangt van verschillende factoren af. Het is belangrijk aan kinderen uit te leggen dat professionals niet kunnen beloven dat een besluit ook hetgeen is wat een kind wil, bijvoorbeeld omdat daarmee de veiligheid van het kind onvoldoende gewaarborgd lijkt te zijn of omdat een oplossing niet haalbaar is.

Wat professionals wel kunnen beloven is dat zij in samenspraak met een kind een besluit nemen. Door niet alleen zelf oplossingen aan te dragen en de mening van kinderen daarop te vragen, maar ook nieuwsgierig te zijn naar de oplossingen die kinderen zelf zien en daarover te praten, ontstaat een gezamenlijke gedragen beslissing. En bovendien kan juist de mening en visie van hun kinderen ervoor zorgen dat ouders inzien dat er zorgen zijn en dat er iets moet veranderen. Over het algemeen kan gesteld worden dat ouders willen dat het goed gaat met hun kinderen. Door allerlei factoren, zoals stress, geldzorgen, psychische problemen, ruzies kunnen ouders hun kinderen uit het oog verliezen. De effecten en de motivatie voor verandering is voor ouders vaak vele malen groter als ze van hun eigen kind horen dat die zich zorgen maakt dan dat een professional zegt dat het niet goed gaat thuis.

Als professionals anders moeten beslissen dan kinderen wensen, is het belangrijk dat kinderen uitleg krijgen over de redenen daarvoor. Mishandelde kinderen geven namelijk vaak aan dat als er al naar hun wensen werd gevraagd hen niet werd uitgelegd of en hoe die in besluiten zijn meegenomen²⁸:

Hulpverleners vroegen later altijd wel naar mijn mening, maar ja uiteindelijk doen ze toch wat ze zelf willen. En het ging wel om belangrijke dingen in mijn leven. Dus ja, als je dan met iemand praat, laat dan ook weten wat je met zijn mening doet (jongere, 23 jaar)

Het is belangrijk dat professionals open en eerlijk zijn over hoe hun perspectief meeweegt. Door te vragen naar de visie van kinderen komen professionals erachter wat voor kinderen echt belangrijk is en wat volgens hen echt verbeterd moet worden. Soms hebben kinderen een andere focus of prioriteit dan professionals.

In een casus met herhaalde politiemeldingen vanwege geweld van haar vader tegen haar moeder zegt het meisje van 7 op de vraag wat niet leuk is: dat ze bang is dat ze moet kiezen tussen 1 van haar ouders. Op de vraag: “Stel dat er vanavond een toverfee komt, waaraan zou jij de volgende ochtend zien dat die toverfee geweest is?” is zij heel stellig: Dan hebben mijn vader en mijn moeder allebei een eigen huis. Deze informatie is samen met het kind teruggegeven aan de ouders. De hulpverlener is vervolgens met ouders gaan zoeken naar oplossingen, ouders beseften door de verhalen van hun kinderen dat deze situatie echt niet zo door kon gaan. De ouders besloten uit elkaar te gaan en vertelden in de terugkoppeling aan de kinderen dat ze in twee huizen gingen wonen. Het meisje van 7 riep “yes”, en terwijl ze opsprong van haar stoel vroeg ze: ‘Welke koffer mag ik voor vanavond inpakken, die van papa of die van mama?’ Sinds die avond zijn ouders apart gaan wonen. We hadden best het idee dat we concrete afspraken hadden gemaakt met ouders, helemaal omdat er na al deze huiselijk geweld incidenten eindelijk beweging in zat, maar als dit meisje dit niet ingebracht had dan waren de stappen misschien toch niet gezet. In de monitor volgen we deze kinderen tot een jaar later. Haar 17 jarige broer zei: ‘Sinds die avond slaap ik nu eindelijk ‘s nacht door, dat was eerder nooit gebeurd.’

²⁸ Donkers 2015

Op deze manier de mening van kinderen meewegen, maakt duidelijk dat luisteren naar kinderen niet slechts een formaliteit is: het informeren van kinderen over de beslissingen, het vragen van hun visie daarop en uitleggen hoe hun perspectief is meegewogen moet garanderen dat de visie van het kind ook echt serieus genomen wordt.

Recht op klacht of verzet

Het kan zijn dat kinderen het niet eens zijn met een beslissing. Ook daarover hebben kinderen het recht hun visie te geven. Het is belangrijk te luisteren naar de mening van het kind en te vragen naar de redenen voor zijn of haar bezwaar. Soms kunnen professional en kind samen een manier vinden om met het bezwaar van het kind om te gaan of kan het bezwaar van het kind weggenomen worden, omdat het gestoeld is op een onterechte angst of misvatting.

Als een kind het oneens blijft met de beslissing, moet het kind geïnformeerd worden over het recht om de uitkomst van een beslissing aan te vechten, te beïnvloeden of een klacht in te dienen. Bovendien is het belangrijk het kind uit te leggen hoe hun mening hierover wordt meegewogen of waar zij een klacht kunnen indienen. Het zou fijn zijn als een kind daarvoor ook iemand kan krijgen toegewezen die hem of haar daar mee kan helpen. Al is het maar om samen met die persoon de klacht op papier te krijgen of de juiste plek te vinden.

Leg in de meldcode vast dat en hoe:

- De mening van het kind wordt meegewogen in de besluitvorming
- Het kind informatie krijgt over het uiteindelijke besluit en dat zijn of haar visie daarop gevraagd wordt
- Het kind informatie krijgt over hoe zijn/haar visie is meegewogen in de besluitvorming
- Het kind bezwaar kan maken
- Bezwaar van het kind tegen de voorgenomen beslissing wordt meegewogen

3.2.3 Reactie op een onthulling van een kind

Een specifieke uitwerking van luisteren naar kinderen is de reactie op een onthulling ('disclosure') van kindermishandeling. Van een onthulling is sprake als een kind uit zichzelf vertelt over onveiligheid thuis. De meeste kinderen praten niet zo snel over problemen thuis: omdat ze zich schamen of schuldig voelen, vanwege loyaliteit naar hun ouders, omdat ze zich niet realiseren dat hun thuissituatie niet normaal is of omdat ze bang zijn voor de consequenties als zij toch praten. Soms zijn kinderen gedwongen tot geheimhouding: 'Als je het vertelt, dan gaat papa naar de gevangenis, dan moet jij ergens anders wonen, dan sla ik je zusje ook...'. Als kinderen onthullen dat ze thuis in de knel zitten, dan hebben zij een belangrijke drempel overwonnen. Het kan ook betekenen dat zij een acute crisis ervaren. Een gepaste reactie, dat wil zeggen het kind geloven en steunen, is niet alleen cruciaal om te voorkomen dat kinderen terug kruipen in hun schulp en er weer het zwijgen toe doen, maar ook uit een oogpunt van gezondheid. Wetenschappelijk onderzoek laat zien dat geen response of een negatieve response op zo'n onthulling samengaat met een slechtere geestelijke gezondheid en een positieve response tot een betere geestelijke gezondheid.²⁹

In navolging van het Basisdocument Afwegingskader in de meldcode kindermishandeling en huiselijk geweld³⁰ betekent dit dat bij een disclosure een melding bij Veilig Thuis gedaan moet worden, en een zorgvuldige afstemming moet plaatsvinden tussen professional, Veilig Thuis en het kind over de vervolgtacties. Als een professional namelijk onvoldoende voorbereid met ouders in gesprek gaat over de (door kinderen) geuite zorgen, kan dat leiden tot (verergering van) de situatie en acute onveiligheid tot gevolg hebben.

De maanden erna kwam en ging het slaan, en soms vertelde ik het aan meester Paul. Ik wilde mijn verhaal kwijt. Even het gevoel hebben dat ik er wél toe deed. Op mijn verzoek deed hij niks. Ik was nog steeds bang dat hij zomaar mijn ouders zou bellen. Daarnaast wist ik niet eens wat voor hulpopties er waren, en dat ik überhaupt gepaste hulp kon krijgen. Ik had maar al te graag opties gehoord van meester Paul. Dat hij dan zou zeggen: 'Als je A kiest, kun je dit zus en zo regelen en als je B kiest, dan heb je alleen hulp op school.' Dat zou ik enorm gewaardeerd hebben. (jongere, als kind slachtoffer van geweld en verwaarlozing, 18 jaar)

Leg in de meldcode de route na een disclosure van een kind vast:

- Direct contact met Veilig Thuis om gezamenlijk vervolgstappen te bepalen.
- Wees hierover ook eerlijk en helder naar een kind toe. Indien dit niet is verteld aan het kind, kan het heel erg schrikken van alles wat er opeens in werking wordt gezet.

²⁹ Hoefnagels 2001

³⁰ VWS 2017

3.3 Kinderen helpen herstellen

In artikel 39 IVRK is vastgelegd dat mishandelde kinderen recht hebben op passende hulp ter bevordering van hun herstel. Herstel betekent in dit verband: herstel van basisveiligheid, herstel van hechting, herstel van emotionele schade, vertrouwensschade, ontwikkelingsschade en opgelopen achterstanden. Door zo vroeg mogelijk te werken aan herstel en in te zetten op het verminderen van ernstige en langdurige stress kan verdere schade worden voorkomen. Sommige kinderen zijn als gevolg van mishandeling, verwaarlozing of misbruik getraumatiseerd geraakt en hebben specialistische hulp nodig om opgelopen schade te helpen herstellen.

Voor alle kinderen geldt dat betrokken worden bij beslissingen die hen aangaan hen helpt gevoelens van stress te verlagen en zo kan bijdragen aan het herstel van mogelijke schade: het kind zien en horen helpt hun gevoel van machteloosheid en gebrek aan controle te verkleinen. Het kind merkt dat hij of zij een zekere mate van invloed heeft, wat bijdraagt aan het vergroten van de natuurlijke veerkracht.

Naast ondersteuning op maat gaat herstel over het vergroten van de natuurlijke veerkracht (resilience) van kinderen en volwassenen. Veerkracht is het vermogen om bij ernstige tegenslag terug te veren, goed te functioneren en verder te groeien. Veerkracht is geen vaststaande individuele eigenschap die je hebt of niet, het is een proces dat zich ontwikkelt in interactie met anderen na tegenslag³¹. In het ontwikkelen van veerkracht spelen niet alleen individuele eigenschappen een rol, zoals probleemoplossende en sociale vaardigheden, het gevoel enige invloed te hebben op wat er in het leven gebeurt, enig gevoel van eigenwaarde en gevoel voor humor, maar ook de relatie met een betrouwbare volwassene met wie een kind zich kan identificeren en die helpt gevoelens van stress te verminderen. Een betrouwbare volwassene buitenshuis is extra belangrijk als het kind thuis steun ontbeert³², wat vaak bij mishandelde kinderen het geval is.

lets wat ik nooit meer zal vergeten is dat mijn schoofjuffrouw uit groep acht me na school vaak apart nam om 'thee te drinken'. Op dit soort momenten kon ik dan even mijn eenzaamheid, de pijn van thuis en het gemis van vertrouwen kwijt aan haar zonder dat ik bang hoefde te zijn dat ze dit zomaar aan iemand anders (of mijn ouders!) vertelde. Deze belangrijke halfuurtjes maakten dat ik elke week weer ademruimte kreeg, me gehoord, gezien en serieus genomen voelde door iemand die me bijzonder deed voelen. Ik voelde weer dat de wereld niet zo heftig was. Dat ik het wel aankon. Dat ik een bikkeltje was. Heerlijk. Dankjewel juf, oprecht bedankt!³³

Sociale steun van een betrouwbare volwassene en professionele hulpverlening, zoals traumahulp, vinden naast elkaar en tegelijkertijd plaats. Kinderen kunnen er alleen bovenop komen als zij gesteund worden door hun omgeving. Dat kan die ene veilige persoon in hun eigen huis zijn,

³¹ Bernard, 2004

³² Van der Pas 2009

³³ Jongere van de Augeo Jongerentaskforce

maar ook een betrouwbare volwassene buitenshuis.

Om kinderen te helpen omgaan met gevoelens van stress, is het belangrijk dat professionals hun handelen richten op de volgende drie pijlers³⁴:

1. **Bieden van veiligheid:** door voorspelbaar te zijn, structuur te bieden en duidelijkheid te geven, bieden professionals een omgeving (fysieke veiligheid) en sfeer (psychische veiligheid) waarin kinderen zich kunnen ontspannen
2. **Stimuleren van relaties:** omvat zowel een positieve relatie met volwassenen als met leeftijdsgenoten, zodat een kind anderen (weer) leert vertrouwen, zich gezien voelt en zich onderdeel kan voelen van een groep
3. **Hanteren van emoties en gedrag:** door kinderen te leren hun emoties en gedrag beter te begrijpen, impulsen te beheersen en zich op een gepastere manier te uiten.

Vertrouwen is misschien wel het allerbelangrijkste voor een kind: door een vraag, een klein gebaar, een schouderklopje, een hand, een lach of een knipoog kan je laten zien dat je hem of haar ziet en begrijpt. Dat heeft mij over de streep getrokken iets te zeggen over thuis. (jongere, 18 jaar)

Neem in de meldcode op hoe professionals steun bieden of organiseren.

- Maak hierbij duidelijk dat de meldcode niet stopt bij een melding of overdracht naar hulpverlening: zo lang professionals zelf contact hebben met kinderen steunen zij kinderen en helpen zij gevoelens van stress te verminderen.
- Onderhoud contact met Veilig Thuis en andere hulpverlening.

³⁴ Bath 2015

Bijlage I

Algemene tips voor gespreksvoering

Beroepshouding

Professionals die werken met kinderen betrekken kinderen vanuit de grondhouding dat zij van kinderen willen weten hoe het met hen gaat. Hun houding is oprecht en geïnteresseerd: zij luisteren naar het kind en nemen het kind serieus. De elementen die kinderen aangeven belangrijk te vinden in de communicatie met professionals zijn dat zij oprechte interesse in hen tonen, dat professionals naar hen luisteren en dat zij hun mening in elk geval in overweging nemen³⁵.

Volgens kinderen dragen de volgende aspecten bij aan het gevoel serieus genomen te worden:

1. echte interesse van de professional;
2. geloofd worden door de professional;
3. uitleg waarom het proces niet volgens de wensen van het kind gaat;
4. in contact blijven ook wanneer er geen probleem is;
5. geconsulteerd worden voordat er beslissingen genomen worden en er onderhandeld wordt wat deze beslissingen moeten zijn.

Aanvullend:

- kinderen scannen je in een paar tellen. En een eerste indruk kan maar 1 keer gemaakt worden. Als jij slecht in je vel zit door iets anders, vertel dat dan open en eerlijk. Het kind kan dat dan scheiden van de “scan” die hij/zij gemaakt heeft.
- Het is belangrijk voor het kind het gevoel te krijgen dat JIJ (het kind) de krent in de pap bent. Het kind voelt zich speciaal en het helpt om het vertrouwen van een kind te winnen.
- Zeg bijvoorbeeld: “wauw, ik ben onder de indruk van hoe jij jouw verhaal vertelt/probeert te vertellen. Dit helpt mij enorm om jou (en jouw ouders) te kunnen helpen!”.

Mishandelde kinderen geven aan dat een uitnodigende en aandachtige houding cruciaal is: kinderen praten vaak niet uit zichzelf over wat hen overkomt.³⁶

³⁵ Cossar et al. 2014; Pöllki et al. 2012

³⁶ ³⁹Pels et al 2011

Oprechte interesse blijkt bijvoorbeeld ook wanneer professionals later nog eens vragen hoe het met het kind gaat, ook wanneer het kind is doorverwezen.

- ‘Als ik naar jou kijk heb ik de indruk dat je veel stress voelt, klopt dat? Wat maakt je gestrest?’
- ‘Hoe was je dag vandaag?’
- ‘Je vertelde dat het beter gaat thuis/je je beter voelt. Ik ben blij voor je!’
- ‘Ik weet/zie dat jij in een moeilijke situatie zit, dat vind ik erg jammer voor je’
- Compliment geven over een tekening/een nieuwe broek/een talent/iets anders

Overigens vinden kinderen een ‘formeel gesprek’ niet altijd prettig. Vaak is het fijner om meer informeel te praten, bijvoorbeeld tijdens een wandeling of een autorit, of drukken kinderen zich makkelijker uit door te tekenen of met behulp van spel³⁷. Dat geldt zeker voor jongere kinderen of kinderen die de Nederlandse taal niet goed spreken of kinderen met beperkingen. Vanzelfsprekend hangt de vorm ook af van de mogelijkheden die professionals hebben om omstandigheden te creëren. Als professional is het in ieder geval belangrijk open te staan voor de wensen van het kind hierin en hierin flexibel te zijn om zo aan te kunnen sluiten bij de wensen en mogelijkheden van het kind.³⁸

³⁷ Cashmore 2002; Dillon et al. 2015

³⁸ Archard & Skivenes, 2009

Algemene tips voor een gesprek met kinderen

- Ga apart met het kind in gesprek. Je kunt al vanaf heel jonge leeftijd met een mishandeld of verwaarloosd kind over zijn of haar problemen praten.
- Schend het vertrouwen van een kind niet. Doe niks zonder het kind te laten weten wat je gaat doen. Neem besluiten mét het kind, informeer het kind, betrek het kind.
- Praat met een kind in een ruimte waar jullie niet steeds gestoord kunnen worden of waar iedereen naar binnen kan kijken. Probeer schuin naast het kind te zitten, zodat het kind je niet steeds aan hoeft te kijken. Het is vreselijk spannend iets naars te vertellen aan iemand die je niet (zo goed) kent en dan ook nog diegene aan te moeten kijken.
- Of ga samen iets doen: een spelletje, een tekening maken. Ook dat maakt het gesprek minder spannend.
- Blijf als professional jezelf, een mens: word geen wandelend protocol of een professional op de automatische piloot. Behandel een kind nooit als ‘casus’, als ‘zaak’ of als ‘cliënt/patiënt’. Kinderen voelen feilloos aan of zij te maken hebben met een volwassene die er écht voor hen wil zijn of niet.
- Wees eerlijk en oprecht, geef aan als je iets niet weet of je verlegen met de situatie voelt.
- Vind het gesprek met dit kind de moeite waard!
- Geef het kind een eerlijke kans om zijn verhaal te doen, laat je (dis)loyaliteitsgevoelens over de ouders achterwege. Het kind mag ouders diskwalificeren, jij niet. Maak hierin verschil tussen persoon en gedrag.
- Wees open en ontspannen in je houding, stel niet te veel vragen achter elkaar, geef het kind de kans te bedenken hoe en wat hij wil vertellen.
- Stel open vragen, of reageer met “wat gebeurde er toen, of wat dacht je toen, wat vond je ervan”. Probeer gevoelsvragen te vermijden. Het kan voor een kind dan heel dichtbij komen. Daarnaast weten kinderen heel vaak niet hoe zij zich voelden op zo’n moment, ze proberen juist vaak niets te voelen.
- Geef bij start van het gesprek aan dat je allerlei vragen zult stellen, maar dat jij het antwoord niet weet. Als het kind iets niet weet, dan mag het dat zeggen. Je wilt ook dat het kind je verbetert als je iets verkeerd zegt en dat hij of zij het zegt als ze iets niet snappen van wat je zegt.

Bijlage II

Handvatten voor participatie van kinderen vanuit het VN-Kinderrechtenverdrag

In het Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind (IVRK) van de Verenigde Naties (VN) is een groot aantal fundamentele kinderrechten vastgelegd.³⁹ Deze kinderrechten hebben betrekking op vrijwel alle terreinen van het leven van een kind. Het Kinderrechtenverdrag is in 1989 aangenomen door de VN en is in 1995 officieel bekrachtigd door Nederland en daarmee juridisch bindend; iedereen die met kinderen werkt of beslissingen neemt die kinderen raken moet zich hieraan houden. Kinderrechten fungeren als minimumeisen waaraan voldaan moet worden in de omgang met en de zorg voor kinderen. Het Comité voor de Rechten van het Kind (vanaf hier het Comité) heeft verschillende algemene commentaren (General Comments) geschreven die een toelichting geven op, en handvatten geven voor, het interpreteren van bepaalde rechten uit het IVRK. Voor deze handreiking zijn met name algemeen commentaar 12 ‘The right of the Child to be heard’ en 13 ‘The right of the child to freedom from all forms of violence’ relevant.

1. Het belang van het kind staat centraal in de aanpak van kindermishandeling

“The right of children to have their best interests be a primary consideration in all matters involving or affecting them must be respected, especially when they are victims of violence, as well as in all measures of prevention”. (VN-Kinderrechtencomité)⁴⁰

Centraal in het Kinderrechtenverdrag staat het belang van het kind. Artikel 3 lid 1 IVRK luidt: *Bij alle maatregelen betreffende kinderen⁴¹, ongeacht of deze worden genomen door openbare of particuliere instellingen voor maatschappelijk welzijn of door rechterlijke instanties, bestuurlijke autoriteiten of wetgevende lichamen, vormen de belangen van het kind de eerste overweging.*⁴² Anders gezegd: bij iedere beslissing die een kind raakt moet het belang van het kind de eerste overweging zijn. Artikel 3 lid 1 IVRK heeft rechtstreekse werking wat inhoudt dat de overheid zich hieraan moet houden, het direct toepasbaar is en men zich er voor de rechtbank op kan beroepen.⁴³

³⁹ Zie voor het volledige verdrag: <http://wetten.overheid.nl/BWBV0002508/2002-11-18> of het boekje “Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind”: https://issuu.com/defenceforchildren/docs/20170508_dc_kr_boekje_web

⁴⁰ VN-Kinderrechtencomité in CRC/GC/13, p. 3

⁴¹ Onder kinderen wordt in navolging van het IVRK verstaan personen tot 18 jaar.

⁴² In de Nota van Toelichting bij de ratificatiewet van het IVRK, *Kamerstukken II 22 855 (R1451)*, nr. 3, p. 15, wordt over de afweging van het belang van het kind tegen andere belangen gesteld: “Het is evenwel met de bedoeling van het Verdrag in overeenstemming te achten dat, in geval van conflict van belangen, het belang van het kind als regel de doorslag behoort te geven”.

⁴³ CRC/GC/14 par. 6.

Uit de totstandkomingsgeschiedenis van artikel 3 IVRK blijkt dat bewust is gekozen voor een open criterium dat ruimte laat om in individuele gevallen steeds een afweging te maken die recht kan doen aan de omstandigheden van het geval.⁴⁴ Wanneer een beslissing wordt genomen die een kind raakt, moet worden aangegeven hoe het belang van dit kind is gewogen. Bovendien geldt dat slechts in uitzonderlijke situaties mag worden aangenomen dat een ander belang dan dat van het kind meer gewicht in de schaal legt; dit moet dan uitdrukkelijk worden gemotiveerd.⁴⁵

In het kort:

- Het belang van het kind staat centraal in de preventie en aanpak van kindermishandeling.
- Bij iedere beslissing die een kind raakt wordt het belang van het kind meegewogen.
- Het belang van het kind is de eerste overweging.
- Bij elk individueel besluit waar een kind bij betrokken is, vindt een gemotiveerde afweging plaats over de wijze waarop is omgegaan met het belang van dit kind.
- Het centraal stellen en wegen van het belang van het kind is goed geborgd in de werkwijze van instellingen die werken met kinderen en/of beslissingen nemen die kinderen raken.
- Alle kinderrechten in het IVRK hangen onderling samen en vormen een concretisering van het belang van het kind.

2. Het recht op bescherming tegen kindermishandeling

“No violence against children is justifiable; all violence against children is preventable”
(VN-Kinderrechtencomité)⁴⁶

Het recht op bescherming tegen kindermishandeling binnen en buiten het gezin staat beschreven in artikel 19 en 34 IVRK⁴⁷. Artikel 19 IVRK bevat een positieve verplichting voor staten om kinderen te beschermen zodat kindermishandeling wordt voorkomen.

⁴⁴ Cardol 2005, p. 53.

⁴⁵ Detrick 1999, p. 91.

⁴⁶ CRC/C/GC/13

⁴⁷ ⁵¹ Dit geldt voor alle kinderen waaronder kinderen zonder verblijfsstatus (artikel 22 IVRK) en kinderen met een handicap (artikel 23 IVRK)

Definitie kindermishandeling

Onder geweld wordt in artikel 19 IVRK verstaan: ‘alle vormen van lichamelijk of geestelijk geweld, letsel of misbruik, lichamelijk of geestelijke verwaarlozing of nalatige behandeling, mishandeling of exploitatie, met inbegrip van seksueel misbruik’.⁴⁸ Het Comité hanteert een ruime definitie van geweld en geeft een uitgebreide lijst van handelingen die daaronder vallen. Het gaat hier om verwaarlozing en psychisch en lichamelijk mishandeling tot schadelijke traditionele praktijken zoals meisjesbesnijdenis en de mate waarin kinderen worden blootgesteld aan geweld in de media.

Beschermingsplicht van de overheid

Ouders zijn primair verantwoordelijk voor de opvoeding van hun kind (artikel 5 en 18 lid 1 IVRK). De overheid respecteert deze verantwoordelijkheid⁴⁹ van ouders en ondersteunt ouders die dat nodig hebben. Daartoe biedt de overheid passende bijstand en zorgt de overheid voor de ontwikkeling van instellingen, voorzieningen en diensten voor kinderopvang (artikel 18 lid 2 IVRK). Voorbeelden hiervan zijn kinder- of buitenschoolse opvang en jeugdzorgvoorzieningen.

Naarmate kinderen zich verder ontwikkelen, wordt de rol van ouders minder leidend en kan het kind gaandeweg meer zelfstandig zijn/haar rechten uitoefenen.⁵⁰ Dit geldt ook voor het recht om je stem te laten horen en het heeft invloed op het wegeven van de mening van het kind.

De overheid heeft een belangrijke rol in het zorgen voor bescherming en zorg die nodig zijn voor het welzijn van een kind. Hierbij houdt de overheid rekening met de verantwoordelijkheden van de ouders (of andere wettelijke vertegenwoordigers) van het kind (artikel 3 lid 2 IVRK, artikel 5 IVRK en artikel 18 IVRK). Hieruit volgt dat er een aanbod aan zorg moet zijn om ouders die kampen met problemen die van invloed zijn op hun rol als ouder te ondersteunen en te helpen. Als het ouders niet lukt om hun kinderen voldoende te beschermen moet de overheid ingrijpen (artikel 19 IVRK). Het kan nodig zijn om hulp in het gedwongen kader op te leggen. In het uiterste geval kan het kind zelfs uit huis geplaatst worden (artikel 9 IVRK). De voorkeur gaat echter nadrukkelijk uit naar het ondersteunen van ouders die dit nodig hebben. Een uithuisplaatsing moet zoveel mogelijk worden voorkomen.

⁴⁸ De Nederlandse overheid hanteert de volgende definitie voor kindermishandeling: “elke vorm van voor een minderjarige bedreigende of gewelddadige interactie van fysieke, psychische of seksuele aard, die de ouders of andere personen ten opzichte van wie de minderjarige in een relatie van afhankelijkheid of van onvrijheid staat, actief of passief opdringen, waardoor ernstige schade wordt berokkend of dreigt te worden berokkend aan de minderjarige in de vorm van fysiek of psychisch letsel”. (*Kinderen Veilig, Actieplan aanpak kindermishandeling 2012-2015*, p. 11).

⁴⁹ zie hiervoor artikel 5 IVRK en de artikelen 3 lid 2, 18 lid 1 en lid 2 IVRK

⁵⁰ Blaak et al 2012, p. 161 (digitale versie).

Passende maatregelen

In artikel 19 IVRK staat dat de overheid alle passende wettelijke en bestuurlijke maatregelen moet nemen om het recht op bescherming tegen geweld voor kinderen volledig te implementeren. Het Comité stelt dat hiervoor een geïntegreerd, samenhangend, interdisciplinair en gecoördineerd systeem nodig is.⁵¹ Ook stelt het comité dat jeugdparticipatie essentieel is voor het ontwikkelen, monitoren en evalueren van de maatregelen die genomen moeten worden. Het gaat om de volgende maatregelen⁵²:

- *passende ondersteuning van ouders en verzorgers van kinderen*
- *actief preventief beleid*. Het voorkomen van kindermishandeling staat centraal in de aanpak van kindermishandeling, maar ontslaat de overheid niet van de verplichting te zorgen voor een effectieve reactie wanneer geweld plaatsvindt.⁵³
- *signalering*. Kindermishandeling wordt zo vroeg mogelijk gesignaleerd om erger te voorkomen, het te stoppen en de gevolgen ervan te beperken. Alle mensen die werken met kinderen weten hoe kindermishandeling te herkennen en waar vermoedens te melden.
- *melding*. De overheid zorgt ervoor dat vermoedens van kindermishandeling kunnen worden gemeld waarop acties volgen in de vorm van onderzoek, bescherming, ondersteuning en behandeling.
- *verwijzing*. Het is belangrijk dat kinderbescherming en jeugdhulp, de gezondheidszorg, politie en justitie en andere sectoren nauw samenwerken. De verwijzingsprocedure bestaat uit:
 - a) een participatief, multidisciplinair assessment van de korte en lange termijn behoeften van het kind, de verzorgers en de familie, waarbij passend belang wordt gehecht aan de mening van het kind, de verzorgers en familieleden;
 - b) het delen van de uitkomsten van het assessment met het kind, de verzorgers en familieleden;
 - c) het doorverwijzen van het kind en de familie naar hulp die aansluit bij wat zij nodig hebben;
 - d) follow-up en evaluatie van de geboden hulp om te kijken of de interventie passend is.⁵⁴
 - e) *onderzoek*. Een melding van (een vermoeden van) kindermishandeling wordt zorgvuldig onderzocht door gekwalificeerde en getrainde beroepskrachten. Een kind mag door de procedure niet meer schade oplopen. Als onderdeel hiervan zijn alle partijen verplicht het kind uit te nodigen om zijn/haar mening te delen waaraan passend belang wordt gehecht.
- *behandeling*. Kinderen die slachtoffer zijn van geweld hebben recht op hulp ter bevordering van hun herstel.⁵⁵

⁵¹ ⁵⁶ Blaak et al 2012, p.316, 2012, p. 316; CRC/C/GC/13, par 39 en 42

⁵² De lijst met maatregelen in artikel 19 lid 2 IVRK is niet limitatief. De toelichting bij de maatregelen is afkomstig uit General Comment 13 en Blaak e.a. *Handboek Internationaal Jeugdrecht*, 2012, p. 316-317

⁵³ ⁵⁸ Blaak et al 2012, p. 316

⁵⁴ CRC/C/GC/13, par. 50

⁵⁵ ⁶⁰ Artikel 19 en 39 IVRK; CRC/C/GC/13, par. 52

- *follow up van gevallen van geweld tegen kinderen*. Duidelijk moet is:
 - a) wie er verantwoordelijk is voor het kind en zijn/haarfamilie vanaf het moment van signalering tot en met de nazorg;
 - b) het doel en de duur van elke actie, welke bovendien uitvoerig wordt besproken met het kind en andere relevante betrokkenen;
 - c) de details, implementatie deadlines en beoogde duur van de interventies; werkwijze en data voor het monitoren en evalueren van de acties.⁵⁶
- Ook de follow up maakt deel uit van het participatieve proces.
- *inschakelen van rechterlijke instanties*. Rechterlijke instanties kunnen betrokken worden voor het opleggen van civielrechtelijke kindbeschermingsmaatregelen, bestuursrechtelijke maatregelen om zaken strafrechtelijk te behandelen.⁵⁷

In het kort:

- Ouders zijn primair verantwoordelijk voor de opvoeding van hun kinderen.
- De rol van ouders wordt minder leidend naarmate het kind ouder wordt.
- De overheid is medeverantwoordelijk voor de bescherming van en zorg voor kinderen.
- De overheid zorgt voor ondersteuning voor ouders die dat nodig hebben zodat zij zelf de verantwoordelijkheid voor de opvoeding kunnen blijven dragen.
- De overheid doet er alles aan om kinderen te beschermen tegen alle vormen van geweld, mishandeling en verwaarlozing.
- De overheid zorgt voor procedures gericht op het voorkomen, opsporen, melden en onderzoeken van geweld, mishandeling en verwaarlozing.
- De overheid kan hulp in het gedwongen kader opleggen en in het uiterste geval een kind uithuisplaatsen.
- Behandeling en follow up van gevallen van kindermishandeling is onderdeel van de procedures waarvoor de overheid zorgt.
- Kinderen die mishandeld zijn hebben recht op hulp ter bevordering van hun herstel.
- De maatregelen vinden plaats in een participatief proces: de mening van het kind speelt hierin een belangrijke rol.

⁵⁶ ⁶¹ CRC/C/GC/13, par. 53

⁵⁷ ⁶² CRC/C/GC/13, par 55; Blaak et. all. 2012, p. 317-318

3. Het recht op ondersteuning en passende hulp gericht op herstel

Alle kinderen hebben recht op de grootste mogelijke mate van gezondheid (artikel 24 IVRK). De *World Health Organization* definieert gezondheid als 'een toestand van volledig lichamelijk, geestelijk en maatschappelijk welzijn en niet slechts de afwezigheid van ziekte of andere lichamelijk gebreken.'⁵⁸ Het betreft naast de fysieke en geestelijke gezondheid ook het sociaal welbevinden. De overheid zorgt in hiertoe voor voldoende aanbod aan zorg om ouders te ondersteunen en kinderen te helpen.⁵⁹

In het VN-Kinderrechtenverdrag worden bepaalde groepen kinderen aangewezen als kwetsbare kinderen, die op grond van hun specifieke kwetsbaarheid recht hebben op bijzondere zorg. Het betreft kinderen met een handicap (artikel 23 IVRK), vluchtelingenkinderen, kinderen die niet langer thuis kunnen wonen en uit huis zijn geplaatst (artikel 20 IVRK), kinderen die in Nederland verblijven zonder verblijfsvergunning (artikel 22 IVRK) en kinderen die slachtoffer zijn van geweld (artikel 39 IVRK). In artikel 39 IVRK is vastgelegd dat slachtoffers van geweld recht hebben op passende hulp ter bevordering van hun herstel (artikel 39 IVRK).

Bij alle kwetsbare groepen kinderen is het van belang rekening te houden met hun specifieke kwetsbaarheid. Hiervoor zal niet zelden specifieke kennis nodig zijn en hulpverlening op maat.

In het kort:

- Kinderen die slachtoffer zijn van kindermishandeling hebben recht op gespecialiseerde hulp gericht op herstel.
- Bij alle kwetsbare groepen kinderen wordt rekening gehouden met hun specifieke behoeften wat een specifieke deskundigheid vereist van de beroepskrachten.

⁵⁸ Zie ook CRC/C/GC/15, p. 3.

⁵⁹ Zie ook CRC/C/GC/15 p. 10, nr. 38 en 39. Het Comité waarschuwt voor over-medicalisering en institutionalisering.

4. Het recht van het kind om te participeren

“The right of children to have their best interests be a primary consideration in all matters involving or affecting them must be respected, especially when they are victims of violence, as well as in all measures of prevention”. (VN-Kinderrechtencomité)⁶⁰

Bij alle beslissingen die het kind aangaan, dient het belang van het kind de eerste overweging te zijn (artikel 3 lid 1 IVRK). Om invulling te kunnen geven aan het belang van het kind in een concreet geval, is het noodzakelijk dat de mening van het kind betrokken wordt in de te maken overwegingen; participatie van kinderen is noodzakelijk om recht te kunnen doen aan het belang van het kind.⁶¹ Daarom hebben kinderen het recht op informatie (artikel 17 IVRK) en het recht om hun mening te geven over zaken die hen aangaan en die mening moet serieus genomen worden (artikel 12 IVRK).

Participatie is een recht voor alle kinderen

Het Comité benadrukt dat het participatierecht van kinderen een recht is voor *alle* kinderen ongeacht afkomst, sekse, taal, religie, beperking, etc..⁶² Het uitgangspunt is dat kinderen van alle leeftijden – direct of indirect- gehoord kunnen worden. De leeftijd is niet per se bepalend, maar er wordt gekeken naar de capaciteiten van een kind. De capaciteiten van een kind zijn niet enkel afhankelijk van de leeftijd. Per geval wordt bekeken of het kind de gevolgen van zijn/haar beslissing kan overzien en hoeveel belang er op grond van de capaciteiten van het kind aan zijn/haar mening kan worden gecheckt.⁶³ De impact die de zaak op het kind kan hebben wordt meegewogen. Hoe groter de impact van de uitkomsten op het leven van het kind, des te belangrijker het is dat passend gewicht wordt toegekend aan de mening van het kind.⁶⁴

⁶⁰ VN-Kinderrechtencomité in CRC/GC/13, p. 3

⁶¹ ⁶⁶ CRC/C/GC/12

⁶² ⁶⁷ CRC/C/12

⁶³ CRC/C/GC/12, par. 29.

⁶⁴ Specifiek met betrekking tot kinderen met een handicap bepaalt artikel 7 lid 3 van het Verdrag inzake de rechten van personen met een handicap dat Staten dienen te: *‘waarborgen dat kinderen met een handicap het recht hebben vrijelijk blijk te geven van hun opvattingen over alle aangelegenheden die hen betreffen, waarbij op voet van gelijkheid met andere kinderen en in overeenstemming met hun leeftijd en ontwikkeling naar behoren rekening wordt gehouden met hun opvattingen en waarbij zij bij hun handicap en leeftijd passende ondersteuning krijgen om dit recht te realiseren.’*

Inspanningsplicht volwassenen

De bewijslast ('is het kind in staat zijn mening op een 'redelijke en onafhankelijke' manier kenbaar te maken') ligt niet bij het kind.⁶⁵ De overheid/de beroepskracht is dan ook verplicht zich in te spannen om participatie mogelijk te maken. Voor kinderen die extra moeilijkheden ervaren om hun stem te laten horen vraagt dat een specifieke benadering. Ook jonge kinderen, kinderen met beperkingen en migrantenkinderen of andere kinderen die de gesproken taal niet spreken dienen de mogelijkheid te hebben te participeren. Het Comité ontmoedigt dan ook het gebruik van leeftijdsgrenzen voor participatie en benadrukt dat gekeken wordt naar wat het kind kan. Daarbij is het belangrijk dat er aandacht is voor verschillende vormen van communicatie voor jonge kinderen en kinderen met beperkingen waaronder non-verbale vormen.

Voor kinderen is participatie een keuze

Participatie is een *kinderrecht*; het is een verplichting voor de staat kinderen in de gelegenheid te stellen hun mening te geven en deze mening mee te nemen in de besluitvorming. Voor kinderen is het echter geen verplichting maar een *keuze*. Het is hierin van belang dat kinderen alle benodigde informatie en adviezen krijgen om een hierin een keuze te kunnen maken die in zijn of haar belang is.⁶⁶ In de verschillende stappen van het signaleren van kindermishandeling is het van belang kinderen voortdurend de mogelijkheid te bieden te participeren en een keuze te laten maken of, in hoeverre en hoe zij willen participeren; wanneer kinderen in een eerdere fase niet wilden participeren, kunnen zij hier later in het proces wellicht wél aan toe zijn.⁶⁷

Participatie is een continu proces

Participatie is volgens het Comité niet iets wat op één moment kan plaatsvinden; alleen wanneer kinderen in het gehele proces de mogelijkheid krijgen te participeren, kan er sprake zijn van betrokkenheid bij de besluitvorming, en daarmee betekenisvolle participatie. Participatie is dus niet één moment waarop het kind gesproken wordt om informatie te verkrijgen, maar een voortdurend proces van –wederzijdse- informatie-uitwisseling⁶⁸.

⁶⁵ Blaak et al 2012, p. 232 (digitale versie).

⁶⁶ CRC/C/GC/12 p.6

⁶⁷ Dillon et al. (2015)

⁶⁸ CRC/C/GC/12, par. 3 en 13.

In het kort:

- Bij iedere beslissing die van invloed is op een kind vormt het belang van het kind de eerste overweging .
- Participatie is cruciaal om te weten wat in het belang van het kind is.
- Toegankelijke, begrijpelijke informatie op maat is een voorwaarde voor betekenisvolle participatie.
- Het kind ontvangt aanmoediging en gelegenheid om zijn of haar mening te geven in een open dialoog en een kindvriendelijke setting.
- Naar deze mening wordt daadwerkelijk geluisterd en er wordt passend belang aan gehecht: de visie van het kind wordt meegewogen in de besluitvorming.
- Terugkoppeling over wat er met de mening van het kind is gedaan is noodzakelijk.
- Het kind heeft de mogelijkheid om te reageren op (of te klagen over) de beslissing die is genomen en de wijze waarop de mening van het kind is meegewogen.
- Betekenisvolle participatie is een continue proces van voortdurende, wederzijdse informatie-uitwisseling in alle fasen.

5. Privacy

Kinderen hebben het recht op bescherming tegen inmenging in hun privéleven, gezinsleven, woning en correspondentie. Ook hebben zij recht op bescherming tegen elke vorm van laster (artikel 16 IVRK). Dit artikel heeft enerzijds betrekking op het recht op gezinsleven met de ouders, anderzijds houdt de bepaling een integriteitsrecht in van het kind.⁶⁹ In alle situaties dient rekening te worden gehouden met het recht van het kind op bescherming van zijn privacy.⁷⁰ Er kunnen zich situaties voordoen waarin het nodig is om privacygevoelige informatie uit te wisselen over het kind met derden. Wanneer een dergelijke situatie zich voordoet dient daarvoor de benodigde toestemming te worden verkregen. Afhankelijk van de wettelijke regelingen hierover kan dit toestemming van de ouder en/of het kind behelzen. Het is belangrijk dat zij volledig geïnformeerd worden zodat duidelijk is waarvoor zij toestemming verlenen. In sommige gevallen is het noodzakelijk informatie te delen zonder dat hiervoor de benodigde toestemming is gegeven. Het is van belang dat altijd wordt stilgestaan bij het doel van het verkrijgen van de betreffende informatie en of dit doel ook op een andere wijze kan worden bereikt.

In het kort:

- In de aanpak van kindermishandeling moet rekening worden gehouden met het recht op privacy van kinderen.

⁶⁹ Bruning 2006, p. 14.

⁷⁰ Hodgkin & Newell 2007, p. 203.

Bijlage III Meer leren en lezen

Professionals kunnen zich onzeker voelen over een gesprek met kinderen over hun zorgen. Daarom is het belangrijk dat zij kennis en vaardigheden hebben om dat op een goede manier te doen. Er zijn verschillende bronnen en opleidingen die professionals het benodigde vertrouwen kunnen geven..

Academie voor Praten met Kinderen

Voor workshops, training, praktische tips en nieuwsbrief. Gratis reader Wat elke professional moet weten over praten met kinderen over kindermishandeling. <http://academiepratenmetkinderen.nl/>

Landelijk opleidingscentrum Kindermishandeling

Trainingen Kindgesprekken voor verschillende doelgroepen

<https://hetlock.nl/?thema=praten-met-kinderen-over-mishandeling-en-misbruik>

Nederlands Jeugdinstituut, Kennisdossier kindermishandeling

Specifieke aandachtspunten voor gesprekken met kinderen en algemene houding en uitgangspunten

<https://www.nji.nl/nl/Aanpak/In-gesprek-met-kind-en-ouders/Specifieke-aandachtspunten-in-gesprekken-met-kinderen>

Augeo Actueel (december 2016) Praten met kinderen:

<http://www.augeomagazine.nl/nl/magazine/11566/814044/cover.html>

Boeken van M. Delfos

Delfos, M.F. (2005). Ik heb ook wat te vertellen. Communiceren met pubers en adolescenten. Amsterdam: Uitgeverij SWP.

Delfos, M.F. (2005). Luister je wel naar mij? Gespreksvoering met kinderen tussen vier en twaalf jaar. Amsterdam: Uitgeverij SWP.

Richtlijnen

Ook in de verschillende (beroepsspecifieke) richtlijnen worden vaak tips gegeven over gesprekstechnieken en andere aandachtspunten voor praten met kinderen. Zie bijvoorbeeld:

Richtlijn Samen met ouders en jeugdige beslissen over passende hulp

<http://richtlijnenjeugdhulp.nl/samen-beslissen-over-passende-hulp/>,

Richtlijn Kindermishandeling voor jeugdhulp en jeugdbescherming

<http://richtlijnenjeugdhulp.nl/kindermishandeling>

JGZ Richtlijn Kindermishandeling <https://www.ncj.nl/richtlijnen/alle-richtlijnen/richtlijn/?richtlijn=12>

Literatuur

Augeo Magazine (2016) Wat zeggen meldcodes over gespreksvoering met kinderen? http://www.augeomagazine.nl/nl/magazine/11566/814193/protocollen_die_kinderen_negeren.html

Alink, L., IJzendoorn, R. van, Bakermans-Kranenburg, M.J., Pannebakker, F., Vogels, T., & Euser, S. (2012). *Kindermishandeling in Nederland Anno 2010: De Tweede Nationale Prevalentiestudie mishandeling van kinderen en jeugdigen (NPM-2010)*. (Tweede editie). Leiden: Casimir.

Archard, D. & Skivenes, M. (2009). Hearing the child. *Child & Family Social Work*, 14, 391-399.

Bath, H. (2015), The Three Pillars of TraumaWise Care: Healing in the Other 23 Hours. In: *Reclaiming Children and youth*, 23, 4, 5-11

Beek, F. van (2016) *Met sorry maak je dit niet ongedaan. Ervaringen en adviezen van als kind mishandelde vrouwen*. Amsterdam: SWP

Berge, I. ten & Geurts, E. (2009) *Factsheet. Opvoeden zonder geweld. Informatie voor beroepskrachten*. Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut.

Ten Berge, I., Addink, A., Baat, M. de, Bartelink, C. & Rossum, J. van (2012): *Stoppen en helpen. Een adequaat antwoord op kindermishandeling*. Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut.

Bernard, B. (2004) *Resiliency: What we have learned*. San Francisco, WestEd

Bezemer (2016, 13 december). Kinderen willen aandacht, geen spullen. *Trouw*. Verkregen via <http://www.trouw.nl/tr/nl/39683/nbsp/article/detail/4432991/2016/12/13/Kinderen-willen-aandacht-geen-spullen.dhtml>.

Bijleveld, G.G. van, Dedding, C.W.M., & Bunders-Aelen, J.F.G. (2014). Seeing eye to eye or not? Young people's and child protection worker's perspectives on children's participation within the Dutch child protection and welfare services. *Children and Youth Services Review*, 47, 253-259.

Blaak, M. Bruning, M. Eijgenraam, M. Kaandorp, M. & Meuwese, S. (red.) (21012). *Handboek Internationaal Jeugdrecht*. Leiden: Defence for Children.

Bouma, H., Grietens, H., Knorth, E. & López López, M. (2017): *Betekenisvolle participatie van kinderen in de jeugdbescherming. Inzicht in het concept en de verankering in het Nederlandse jeugdbeschermingsbeleid*. Groningen: Rijksuniversiteit Groningen.

M. Bruning (2006): *Over sommige kinderen moet je praten. Gegevensuitwisseling in de jeugdzorg* (rede bij aanvaarding ambt bijzonder hoogleraar) Leiden: Universiteit Leiden.

Cardol, G.: (2005) Het belang van het kind in het vreemdelingenrecht. *Migrantenrecht 2005-02*

Cashmore, J. (2002). Promoting the participation of children and young people in care. *Child Abuse & Neglect*, 26, 837-347.

Cossar, J., Brandon, M., & Jordan, P. (2014). 'You've got to trust her and she's got to trust you': children's views on participation in the child protection system. *Child & Family Social Work*, 103-112.

Detrick, S. (1999): *A Commentary on the United Nations Convention on the Rights of the Child*. Den Haag: Kluwer Law International en Martinus Nijhoff Publishers

Dillon, J., Greenop, D., & Mills, M. (2015). Participation in child protection: A small-scale qualitative study. *Qualitative Social Work*, 0(00), 1-16.

Defence for Children: Factsheet Participatie als kinderrecht.

<https://www.defenceforchildren.nl/images/129/4997.pdf>

Donkers, M. (2015): Zó kan hulp aan mishandelde kinderen beter...; Tien tips van jongeren. In: *Right!*, Tijdschrift voor de Rechten van het Kind, 25, 2, 14-15.

Gezondheidsraad (2011). *Behandeling van de gevolgen van kindermishandeling*. Den Haag: auteur

Hoefnagels, C.J. (2001) *Dissertatie 'Met recht van spreken - enkele theoretische en empirische bijdragen ten behoeve van de secundaire preventie van kindermishandeling*. Amsterdam: SWP

Hodgkin, R. & Newell, P. (2007): *Implementation Handbook for the Convention on the Rights of the Child*, Genève: UNICEF.

Inspectie Jeugdzorg, Inspectie voor de Gezondheidszorg & Inspectie Veiligheid en Justitie (2016). *Casusonderzoek Drenthe. Onderzoek naar aanleiding van het overlijden van een kind*. Utrecht: auteurs.

Kinderrechtencollectief (2016) *Het heeft invloed op alles. Langetermijnevolgen van een onveilige jeugd*. Amsterdam: Reuring Amsterdam

Pas, A. van der (2009) 'Resilience' gaat niet over rozen. *Veertig jaar follow-up van kinderen die onder riskante omstandigheden opgroeien*. <http://www.alicevanderpas.nl/pdf/Art-09-vdPas-Resilience.pdf>

Pels, T, Lünemann, K. & Steketee, M. (2011): *Opvoeden na partnergeweld. Ondersteuning van moeders en jongeren van diverse afkomst*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut

Pöllki, P. Vornanen, R., Pursiainen, M. & Riikonen, M. (2012). Children's participation in child-protection processes as experienced by foster children and social workers. *Child Care in Practice* 18(2), 107.

Schellingerhout, R., & Ramakers, C. (2017). *Scholierenonderzoek Kindermishandeling 2016*. Nijmegen: Radboud Universiteit, ITS, WODC.

St. Kinderpostzegels (2017) *Niets is voor altijd. Over vluchten van huis en landen in de opvang*. Amsterdam: Reuring

Unicef (2015) *Jaarbericht kinderrechten 2015*. Voorburg/Leiden: Unicef/Defence for Children.

Vis, S.A., Strandbu, A., Holtan, A., & Thomas, N. (2011). Participation and health – a research review of child participation in planning and decision-making. *Child & Family Social Work*, 16, 325-335.

Ministeries VWS & VenJ (2017): *Basisdocument. Het afwegingskader in de meldcode kindermishandeling en huiselijk geweld*. Den Haag: VWS & VenJ

Dit is een gezamenlijke uitgave van

AUGEO VERSTERKT

Ministerie van Volksgezondheid,
Welzijn en Sport

www.rijksoverheid.nl

Mei 2018